

แนะนำหนังสือ

มอร์แกน, ชูซาน. (๒๕๕๔). *บอมเบย์ แอนนา: เรื่องจริงและประสบการณ์
การพจนานุกรมอันน่าทึ่งของครูแทนมเจ้าของตำนาน The King and I*.
แปลโดย วิระยุทธ เลิศพูนพล; และ พันณิดา ภูมิวัฒน์. กรุงเทพฯ: ซิลค์เวอร์ม.

อุบลรัตน์ สุขลาภกิจ*

ชื่อแอนนา เลียวโนเวนส์ (Anna Leonowens) คงเป็นที่คุ้นหู
กันทั้งในเมืองไทยและโลกตะวันตก เธอคือครูฝรั่งผู้ถวายการสอน
ภาษาอังกฤษแก่พระราชโอรส พระราชธิดา และเจ้าจอมหม่อมมหาม
ในรัชกาลที่ ๔ ตั้งแต่ ค.ศ. ๑๘๖๒-๑๘๖๗ เธอคือผู้ที่พระองค์ตรัส
ถึงว่า “เดี๋ยวนี้ชุกชนนัก เอาหนี้ชนนั้นเอาหนี้ชนนี้แล้วก็กล้านัก ... จะย
ให้ทรงจำจงเชอร์ยอนบอวังใช้เป็นราชทูต”^๑ เธอคือผู้ถ่ายทอด
ประสบการณ์ที่พบเห็นในราชสำนักสยามออกเป็นหนังสือ ๒ เล่ม คือ
The English Governess at the Siamese Court (ค.ศ. ๑๘๗๐) และ
The Romance of the Harem (ค.ศ. ๑๘๗๒) งานเหล่านี้ทำให้เธอ
กลายเป็นนักเขียนโด่งดังในอเมริกาและแคนาดา ทั้งได้รับการยกย่อง
เป็นนักตะวันออกวิทยา (Orientalist) งานของเธอถูกเรียบเรียงใหม่และแต่งเติมข้อมูลขึ้นใน
เวลาต่อมาโดยมาร์กาเร็ต แลนดอน (Margaret Landon) ซึ่งพิมพ์ในชื่อ *Anna and the King
of Siam* (ค.ศ. ๑๙๔๔) และแปลเป็นภาษาอื่น ๆ อีก ๑๕ ภาษา รวมถึงภาษาไทยด้วย ชีวิต
ของแอนนายังถูกสร้างเป็นภาพยนตร์, หนังสือการ์ตูน, ละครเวที, ละครโทรทัศน์ และภาพยนตร์
การ์ตูน ซึ่งฉบับภาพยนตร์สามารถคว้าออสการ์ (Oscar) ไปได้หลายรางวัล

ในแวดวงประวัติศาสตร์และวรรณกรรมต่างช่วงชิงกันนิยามคุณค่างานของแอนนา
โดยเฉพาะในประเด็นว่าเรื่องที่แอนนาเล่าถึงบทบาทของเธอต่อราชสำนักสยามที่มากไปกว่า
การเป็นครูสอนภาษาเป็นที่ถกเถียงกันว่าเชื่อได้มากน้อยแค่ไหน ซึ่งเป็นการมุ่งหาความจริง
ตามตัวบทในงานของแอนนา ฝ่ายแรกลงความเห็นว่าแอนนาไร้ความน่าเชื่อถือ และมุ่งปกป้อง
พระเกียรติของรัชกาลที่ ๔ เป็นสำคัญ ส่วนฝ่ายหลัง แม้จะเห็นความเกินจริงไปบ้างของแอนนา
แต่ไม่ปฏิเสธคุณค่างานของเธอในฐานะหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ต้องอ่านให้ดี (ดู หมายเหตุ
ท้ายเรื่อง) ซึ่งแม้งานเขียนของแอนนาจะเป็นที่รู้จักกันดีทั่วไป แต่ชีวประวัติของเธอกลับคลุมเครือ
ที่มีเขียนถึงก็ไม่ได้ให้ภาพอย่างสมบูรณ์

* นิสิตระดับปริญญาโท ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑ พระราชนิพนธ์ จดหมายพระศรีสุนทรโวหาร ถึงขุนศรีสยามกิจ ปีชกาล พ.ศ. ๒๔๐๙. (๒๕๐๖). ใน พระราชหัตถเลขา
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เล่ม ๓. (พระนคร: องค์การค้าของคุรุสภา). หน้า ๒๐๑.

บอมเบย์ แอนนา: เรื่องจริงและประสบการณ์การผจญภัยอันน่าทึ่งของครูหม่อมเจ้าของตำนาน *The King and I* (ค.ศ. ๒๐๑๑) หรือชื่อในฉบับภาษาอังกฤษว่า *Bombay Anna: The Real Story and Remarkable Adventure of the King and I Governess* (ค.ศ. ๒๐๐๘) เขียนโดยซูซาน มอร์แกน (Susan Morgan) ศาสตราจารย์แห่งมหาวิทยาลัยไมอามี (Miami University) ผู้สนใจศึกษาวรรณกรรมอังกฤษสมัยศตวรรษที่ ๑๙, ทฤษฎีอาณานิคมและหลังอาณานิคม, วรรณกรรมท่องเที่ยว และทฤษฎีเพศสภาพเป็นงานล่าสุดที่พยายามปะติดปะต่อชีวประวัติของเธอขึ้นมาให้สมบูรณ์ โดยใช้ข้อมูลจากเอกสารของแอนนาเองที่อยู่ในความครอบครองของแลนด์อน, เอกสารโต้ตอบระหว่างแอนนากับภรรยาของบรรณาธิการนิตยสารที่พิมพ์โฆษณาให้กับหนังสือของเธอในห้องสมุดฮันติงตัน (Huntington Library), เอกสารหมวด Oriental and India Office ในห้องสมุดอังกฤษ (British Library) กรุงลอนดอน รวมไปถึงเอกสารจากไทย อินเดีย และสิงคโปร์ด้วย

โดยทั่วไป ดูเหมือนว่าแอนนาคงเป็นเช่นนักเดินทางหญิงชาวตะวันตกตั้งแต่ทศวรรษ ๑๘๔๐ เป็นต้นมา ที่มักถ่ายทอดประสบการณ์ของตัวเองที่ได้ไปสัมผัสกับชีวิตในฮาเร็ม (harem) ในตะวันออกกลางออกมาเป็นงานเขียน ฮาเร็มกลายเป็นภาพตัวแทน (representation) ของความเป็น “ตะวันออก” (orient) ที่ชาวตะวันตกมักทึกทักเอาเองว่าเป็นดินแดนประหลาดและเป็นดินแดนที่มีความสับสนทางเพศ เหล่านักเดินทางหญิงชาวตะวันตกมักพรรณนาถึงมันราวกับเป็นนรก เป็นสถานที่แห่งอำนาจเผด็จการของเจ้าเหนือหัวผู้เป็นชาย เป็นสถานที่ที่ผู้หญิงต้องตกไปเป็นทาสทั้งทางกายและใจ ซึ่งเป็นถ้อยคำพรรณนาที่ตั้งอยู่บนความรู้สึกนึกคิดที่ศรัทธาในคุณค่าของระบบครอบครัวแบบ “ผัวเดียวเมียเดียว” (monogamy) และเสรีภาพของผู้หญิง^๒ แต่สำหรับแอนนาในงานศึกษาเล่มล่าสุดของมอร์แกน แอนนาไม่ใช่พวกที่เคร่งครัดในศาสนาและมองอะไรอย่างชาวตะวันตก ซึ่งนี่คือการล้างภาพของแอนนาที่มีความเป็น “ตะวันตก” (occident) ในแง่ที่หมายถึงความเยือกเย็นในความเหนือกว่า “ตะวันออก” ออกไป

มอร์แกนชี้ว่าแท้จริงแอนนามีความเข้าใจ “ตะวันออก” มากกว่าจะอวดอ้างความเหนือกว่าของ “ตะวันตก” อย่างที่มักเข้าใจจนพากันปฏิเสธคุณค่าในงานเขียนของแอนนาไปจากการศึกษาประวัติศาสตร์ไทย มอร์แกนเชื่อว่าความเข้าใจนี้มีที่มาจากภูมิหลังและประสบการณ์ชีวิตที่เติบโตในอินเดีย ซึ่งเต็มไปด้วยความแตกต่างทางวัฒนธรรม มอร์แกนให้ความสำคัญกับภูมิหลังของแอนนาที่เกิดและโตในโลก “ตะวันออก” มอร์แกนสืบสาวประวัติชีวิตของแอนนาได้ว่าเธอเป็นหญิงเลือดผสมแองโกลอินเดีย (Anglo-Indian) สมัยวิกตอเรียนที่เกิดและเติบโตที่บอมเบย์ (Bombay) ในเขตตะวันตกเฉียงเหนือของอินเดีย เธอจึงได้เรียนรู้ ๒-๓ ภาษาถิ่นในอินเดียและเข้าใจคนท้องถิ่นตลอดจนศาสนาของพวกเขา สิ่งเหล่านี้เป็น

^๒ ดู Shirley Foster. (2004). Colonialism and Gender in the East: Representations of the Harem in the Writings of Women Travellers. *The Yearbook of English Studies*. 34: 6-11.

พื้นฐานทางตัวตนและความคิดของแอนนาที่สามารถปรับตัวอยู่กับวัฒนธรรมที่แตกต่างได้อย่างมีชั้นติธรรม มอร์แกนให้ภาพอีกด้วว่าแนวคิดความเท่าเทียมกันของแอนนามาจากการมีภูมิหลังในอินเดียที่ต่อต้านการยึดครองของอังกฤษ ทว่าเหนืออื่นใด งานของมอร์แกนได้แสดงให้เห็นว่าชีวประวัติของแอนนามีความสำคัญในตัวเองมากไปกว่าการเสียเวลาโต้เถียงกับงานทั้ง ๒ เล่มของเธอว่ามีอะไรบ้างเป็นเรื่องจริง กับอะไรบ้างเป็นเรื่องโกหกพกลม เพราะเธอมีประสบการณ์ชีวิตอยู่ในหลายฉากสำคัญของประวัติศาสตร์โลกคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙

เนื้อหาทั้ง ๑๙ บทที่มอร์แกนวางไว้ว่าจะแบ่งได้เป็น ๓ ตอน ตอนแรก คือภูมิหลังและชีวิตวัยเด็กจนกระทั่งการแต่งงานของแอนนา ตอนถัดมา คือช่วงชีวิตในสยาม และตอนสุดท้าย คือชีวิตในโลกตะวันตก มอร์แกนเล่าประวัติแอนนาโดยเน้นให้เห็นว่าเธอมีชีวิตร่วมสมัยกับหลายเหตุการณ์สำคัญในดินแดนต่าง ๆ ของโลกสมัยคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ คืออยู่ในอินเดียยุคเปลี่ยนผ่านอำนาจ, สิงคโปร์ช่วงเศรษฐกิจเติบโต, สยามสมัยเผชิญโลกตะวันตก, สหรัฐอเมริกายุคสร้างชาติหลังสงครามกลางเมือง, รัสเซียก่อนการปฏิวัติใหญ่, เยอรมนียุคเริ่มอุดมการณ์สังคมนิยม และสุดท้ายที่แคนาดาขณะกำลังเข้าสู่คริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ งานของมอร์แกนที่ดูจะพยายามเข้าอกเข้าใจแอนนาเรื่องนี้ให้ความสำคัญกับประวัติชีวิตและประสบการณ์หญิง (her-story) ที่มีชื่อเสียงผู้หนึ่งในด้านที่เป็น “ผู้กระทำการ” ที่มีตัวตนสลับซับซ้อนอันเป็นผลจากเชื้อชาติ ชนชั้น และสถานะทางสังคมที่พยายามต่อรอง และกำหนดชะตาชีวิตตัวเองภายใต้บริบทโลกข้างต้น ชีวประวัติแอนนาเรื่องล่าสุดนี้เปิดฉากด้วยการเล่าภูมิหลังบรรพบุรุษของแอนนาย้อนถึงไปถึงรุ่นทวด และ ๓ รุ่นถัดมาที่ต้องเผชิญโชคชะตาคัลล้ายกัน คือยาย แม่ และแอนนาเองที่ต่างเป็นหญิงเลือดผสมในอินเดียและลันตกเป็นหม้ายสามี่ตายแต่ยังสาว

วิลเลียม วอลด์เรย์ กลาสคอตท์ (William Vawdrey Glascott) ตาของแอนนาเกิดในครอบครัวที่มีพ่อเป็นศาสนาจารย์ผู้เดินทางไปเทศนาทั่วอังกฤษ วิลเลียมมาที่อินเดียใน ค.ศ. ๑๘๔๐ ด้วยการสมัครเป็นทหารรับจ้างของบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษ (British East India Company) หลังอยู่ในอินเดียได้ ๔ ปี เขาก็ได้เลื่อนยศเป็นร้อยโท แต่งงานมีลูกอย่างน้อย ๓ คน แต่ไม่มีข้อมูลพอจะบอกได้ว่ายายของแอนนาเป็นใคร มอร์แกนสันนิษฐานว่าคงจะเป็นหญิงลูกครึ่งแองโกลอินเดียคนหนึ่งเอง เพราะเป็นปกติของทหารผู้น้อยที่มักจะแต่งงานกับหญิงประเภทนี้ ซึ่งสมฐานะกันดี แม่ของแอนนาชื่อแมรี แอน กลาสคอตท์ (Mary Ann Glascott) เธอเป็นลูกคนโตที่ต้องเป็นกำพร้าแต่เด็ก เพราะพ่อเสียชีวิตขณะอายุเพียง ๓๒ ปี เธอมีโชคชะตาคัลล้ายกับหญิงลูกครึ่งแองโกลอินเดียทั่วไป คือไม่ควรอยู่เป็นภรรยาของครอบครัวนานเกินไปและมักลงเอยด้วยการแต่งงานกับทหารรับจ้างของบริษัท แม่ของแอนนาแต่งงานใน ค.ศ. ๑๘๒๙ ขณะอายุ ๑๓ ปีกับโทมัส เอ็ดเวิร์ด (Thomas Edward) ทหารช่างอายุ ๒๖ ปีที่เกิดในครอบครัวยากจนในเขตชนบทของอังกฤษแล้วสมัครเป็นทหารของบริษัทเช่นเดียวกับเด็กชายอื่น ๆ ที่มีฐานะแร้นแค้น หรือไม่ก็เป็นลูกคนรองหรือลูกนอกสมรส

พ่อแม่ของแอนนามีชีวิตในเรือนนอนร่วมกับทหารโสัดอื่น ๆ ท่ามกลางสภาพแวดล้อม

ที่เต็มไปด้วยกลิ่นเหม็นจากกองขยะและการดื่มเหล้าในชุมชนทหาร แอนนาเกิดใน ค.ศ. ๑๘๓๑ หลังพ่อของเธอเสียชีวิตไป ๔ เดือน แม่ของแอนนาได้แต่งงานใหม่ในต้นปีถัดมากับ แพทริก โดโนโฮ (Patrick Donahue) ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าใจได้ไม่ยากนัก เพราะอัตราส่วนหญิงอังกฤษต่อทหารอังกฤษในอินเดียต้นคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ ห่างกันใกล้เคียงถึง ๑๕ ต่อ ๑,๐๐๐ คน แมรี แอนมีลูกอีกหลายคน ครอบครัวใหม่นี้ต้องย้ายบ้านหลายครั้ง เพราะพ่อเลี้ยงของแอนนาเป็นทหารทำหน้าที่ดูแลงานก่อสร้างของบริษัท และเขาก็ประสบความสำเร็จดีทีเดียวที่สามารถเชิบบุฐานะขึ้นมาเป็นชนชั้นกลางได้ แอนนาในช่วงวัยเยาว์ได้เข้าเรียนในโรงเรียนของค่ายทหารที่สอนทั้งคณิตศาสตร์, วรรณคดี, ภูมิศาสตร์, ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมของเจ้าอาณานิคมอังกฤษ แอนนาพบรักครั้งแรกและก็เป็นครั้งสุดท้ายกับโธมัส เลน โอเวนส์ (Thomas Leon Owens) ซึ่งมาจากครอบครัวชั้นกลางในไอร์แลนด์ ซึ่งอพยพย้ายมาอินเดียหลังเกิดทุพภิกขภัยในไอร์แลนด์ และเขาได้เป็นเสมียนในกองทหารของบริษัท ทั้งคู่แต่งงานใน ค.ศ. ๑๘๔๙ ลูกคนแรกของทั้งคู่เกิดในปีถัดมา และต่อมาจะมีลูกอีก ๓ คน แต่ไม่ทั้งหมดที่เติบโตและอายุยืน

พวกเขาตัดสินใจไปออสเตรเลียใน ค.ศ. ๑๘๕๒ และต่อมาที่ป็นังในมาเลเซีย ที่ป็นังนี้เอง แอนนาต้องสูญเสียสามีไป เธอจึงไปลงหลักปักฐานใหม่ที่สิงคโปร์และเริ่มชีวิตการเป็นครูสอนลูกหลานเจ้าหน้าที่ชาวอังกฤษในสิงคโปร์ มอร์แกนเชื่อว่าแอนนาคงเริ่มซึมซาบแนวคิดเรื่องความเท่าเทียมและสิทธิในการแสวงหาความสุขจากชาวอเมริกันที่นั่น และที่สิงคโปร์ เธอได้สร้างประวัติตัวเองขึ้นมาใหม่ในชื่อแอนนา เลียวโนเวนส์ เธอได้รับการติดต่อจากกงสุลสยามให้เข้ามาเป็นครูในราชสำนักของกษัตริย์สยาม แอนนาพร้อมลูกชายมาถึงสยามในต้น ค.ศ. ๑๘๖๒ ส่วนลูกสาวถูกส่งไปเรียนที่อังกฤษ การเป็นครูในราชสำนักนี้เองที่กลายเป็นเครื่องยืนยันให้ผู้คนเชื่อได้ว่าเธอเป็นกุลสตรีอังกฤษที่แท้จริง มอร์แกนเน้นภาพช่วงชีวิตของแอนนาที่บางกอกในฐานะแม่ที่แสนรักลูก แต่ไม่มีโอกาสใกล้ชิดกับลูกสาวที่อยู่ในอังกฤษ ข้อนี้เองที่ทำให้เธอสนิทสนมกับเหล่าผู้หญิงในราชสำนักที่ล้วนเป็นหรืออยากเป็นแม่ โดยเฉพาะเจ้าจอมมารดาซอนกิ้น มารดาของพระองค์เจ้ากฤษฏาภินิหาร รวมไปถึงเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างแอนนากับชุมชนมิชชันนารีอเมริกันที่บางกอก และการเข้าไปมีส่วนในการพิพาทกันระหว่างกงสุลฝรั่งเศสกับรัฐบาลสยามและมิชชันนารีอเมริกันด้วย

แอนนาออกจากบางกอกด้วยความลี้เลียวจะกลับหรือไม่กลับมาสยามอีกใน ค.ศ. ๑๘๖๗ เธอไปรับลูกสาวที่อังกฤษและให้ลูกชายเข้าเรียนที่ไอร์แลนด์ จากนั้นก็พาลูกสาวมุ่งหน้าสู่สหรัฐอเมริกาและได้ตั้งรกรากอยู่ที่นั่นโดยไม่ตั้งใจไว้อีก แอนนาเริ่มเขียน *The English Governess at the Siamese Court* และเปิดโรงเรียน งานเขียนของเธอลงพิมพ์ในนิตยสาร *Atlantic Monthly* ติดต่อกัน ๔ เดือนในกลาง ค.ศ. ๑๘๗๐ เสียงตอบรับในสหรัฐอเมริกาเป็นไปในแง่บวก ผิดกับในอังกฤษ ชีวิตของแอนนาในสหรัฐอเมริกายุคหลังสงครามกลางเมืองได้เข้าสู่การวิพากษ์ การปาฐกถา และนักเขียนที่มีแนวคิดและเชื่อในเสรีภาพและต่อต้านการมีทาส มอร์แกนเห็นว่าการงานของแอนนาได้ทำหน้าที่ทางวัฒนธรรม คือเล่าถึงความน่ากลัวของ

ระบบทาสในสยามอันแสนไกล ซึ่งช่วยเยี่ยวยาจิตใจอเมริกันชนให้พวกเขารู้สึกว่าสงครามล้มล้างระบบทาสที่เพิ่งจบลงนั้นคุ้มค่า

ค.ศ. ๑๘๗๘ แอนนาย้ายไปอยู่แคนาดาอยู่กับลูกสาวที่เพิ่งแต่งงาน ส่วนลูกชายผู้รักการผจญภัยมากกว่าการเรียนได้มุ่งหน้าสู่ออสเตรเลียแล้วก่อนหน้านี้ และต่อไปเขาจะกลับสู่สยามอีกครั้ง ชีวิตบั้นปลายของแอนนาที่แคนาดากลายเป็นแม่เฒ่าผู้ดูแลหลาน ๆ ในครอบครัวใหญ่ แต่ยังคงไปบรรยายในที่ต่าง ๆ เธอได้ไปรัสเซียหลังเหตุการณ์ลอบปลงพระชนม์ซาร์อเล็กซานเดอร์ที่ ๒ (Alexander II) ใน ค.ศ. ๑๘๘๑ เพื่อเขียนรายงานการเดินทางลงนิตยสาร เธอได้รับเลือกให้เป็นหนึ่งในคณะบรรณาธิการของนิตยสารมีชื่อในบอสตัน (Boston) อย่าง *Youth's Companion* แต่เธอเลือกจะอยู่กับลูกและหลาน ๆ ในแคนาดามากกว่า เธอได้ไปเยอรมนีกับหลาน ๆ ของเธอ แอนนาได้พบกับพระองค์เจ้ากฤษฏาภิหารอีกครั้งที่สหรัฐอเมริกาและเจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ที่ขึ้นเป็นกษัตริย์องค์ใหม่ของสยามแล้วที่อังกฤษ แอนนาเสียชีวิตลงในต้น ค.ศ. ๑๙๑๕ ขณะอายุ ๘๓ ปี

แอนนาเกิดใหม่อีกครั้งใน *Anna and the King of Siam* ของแลนดอน ภรรยา มิชชันนารีอเมริกันที่เข้ามาทำงานในภาคใต้ของไทยในตั้งแต่ปลายทศวรรษ ๑๙๒๐ และต่อมาได้ทำงานให้รัฐบาลสหรัฐอเมริกาสมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ มอร์แกนเห็นว่าแอนนาทั้งในงานของแลนดอนและที่ปรับมาเป็นภาพยนตร์หรือละครเวทีเป็นภาพสะท้อนความกลัวสงครามครั้งนั้นและความหวาดระแวง “ตะวันออก” ที่ชาวอเมริกันไม่รู้จัก มอร์แกนปิดท้ายว่าแอนนาคงไม่ชอบตัวตนใหม่นี้สัก เพราะนี่คือการนำแอนนามาใช้อย่างมั่งคั่ง มอร์แกนยืนยันว่าตัวตนของแอนนาที่เกิดขึ้นใหม่ไม่ใช่แอนนาตัวจริง แอนนาตัวจริงไม่ปรารถนาจะครอบงำใคร แต่จะให้การศึกษามาก่อน เพื่อให้คนตัดสินใจเลือกทางเดินเองได้ แต่แอนนาที่เกิดขึ้นใหม่อีกครั้งโดยแลนดอนจะถูกผลิตซ้ำและทำให้หือหวาขึ้นกว่าฉบับที่แอนนาเขียนเอง จึงไม่แปลกนักที่งานของแอนนาจะไม่อาจได้รับการยอมรับจากวัฒนธรรมหรือการเมืองของการพูด (ที่ไม่เสรี) ในไทย

หมายเหตุท้ายเรื่อง

สำหรับความเห็นต่อแอนนาในโลกประวัติศาสตร์ไทยดูจะตกเป็น ๒ เสียง เสียงแรก แม้ไม่ชอบเธอ แต่ก็จำต้องเขียนถึงเธอ พวกเขาเชื่อว่าต้องแก้ไขประวัติศาสตร์ไทยที่ถูกแอนนาทำบิดเบี้ยวให้กลับมาสมบูรณ์ แอนนากลายได้ประวัติศาสตร์ชาติฉบับที่ธงชัย วินิจจะกูลเรียกว่า “ความเชื่อ-อัตลักษณ์” (คือเป็นอุดมการณ์ทางสังคมการเมือง ซึ่งจะบอกเล่าความยิ่งใหญ่ของตนเอง การถูกรังแกและเอาตัวรอดมาได้ของตัวเอง แต่ปกปิดเรื่องอัปยศที่ตนทำไว้กับคนอื่น) จึงเป็นดังนางร้ายในละครหลังข่าว เช่น อบ ไชยสุ ผู้แปลงานของแอนนาเป็นภาษาไทยในชื่อ *นิยายรักในราชสำนักฝ่ายใน* (ค.ศ. ๑๙๗๓) ถึงกับเห็นว่าแอนนา “ต่อแหล”

ก่อนหน้านี้ มัลคอล์ม สมิธ (Malcolm Smith) ผู้เขียน *A Physician at the Court of Siam* (ค.ศ. ๑๙๕๖, แปลไทย ค.ศ. ๑๙๙๔) และเอ.บี. กริสวอลด์ (A.B. Griswold) ผู้เขียน *King Mongkut of Siam* (ค.ศ. ๑๙๕๖, ๑๙๖๑, แปลไทย ค.ศ. ๑๙๖๕) ต่างก็เห็นว่าเรื่องของแอนนาเชื่อถือไม่ได้ ประยุทธ์ ลิทธิพันธ์รับ

ความเห็นข้างต้นมาเขียนต่อใน *แผ่นดินพระจอมเกล้าฯ* (ค.ศ. ๑๙๖๐) ว่าแอนนาเขียนงานอย่างเพื่อเจ้า ไม่มีความจริง ภาพยนตร์และละครก็สร้างขึ้นอย่างเป็นตลกเป็นตะ ดับเบิลยู.เอส. บรีสโตว์ (W.S. Bristowe) ผู้เขียน *Louis and the king of Siam* (ค.ศ. ๑๙๗๖, แปลไทย ค.ศ. ๑๙๙๑) ก็ตั้งแง่สงสัยข้อที่แอนนาเล่าว่า เธอกล่าววิจารณ์รัชกาลที่ ๔ ต่อหน้าพระพักตร์ ส่วนใน “คำนำ” ของหนังสือแปล *แผ่นดินพระจอมเกล้าฯ* (ค.ศ. ๑๙๗๗) ของแอ็บบ็อต โลว์ มอฟแฟท (Abbot Low Moffat) ขี้ว้างงานของแอนนาและแล่นตอนให้ภาพ รัชกาลที่ ๔ อย่างบิดเบี้ยว เชื่อถือไม่ได้ แต่หลายคนที่ได้อ่านก็มักจะเชื่อตามทันที วุฒิชัย มูลศิลป์ ซึ่งเป็นผู้เขียน “คำนำ” นั้นเห็นว้างงานของมอฟแฟท “เป็นจริง” มากกว่า แม้จะมีข้อบกพร่องเล็กน้อยก็ตาม และเฉลิมศรี จันทสิงห์ ซึ่งแม้จะพยายามชี้ถึงความเท็จและความขัดกันในงานของแอนนาทั้งยังอดเห็นบ่นแหมไม่ได้ แต่ก็ให้คำอธิบายน่าสนใจในงานวิจัย *ข้าและแอนนา (กระบวนการแปลงโฉมครูสาวชาวอังกฤษให้เป็นวีรสตรีอเมริกัน)* (ค.ศ. ๒๐๐๐) เกี่ยวกับความเป็นวรรณกรรมอเมริกันในละคร *The King and I* ที่สร้างจากงานเขียนของแอนนา เป็นต้น

ส่วนฝ่ายหลัง แม้เห็นว่าแอนนาอาจเผลอไปหลายที่ แต่ก็เห็นว่าต้องอ่านงานของเธอให้ดี เพราะมีข้อมูลที่รื้อการตีความอยู่ เช่น ส.ธรรมยศ ผู้เข้าข้างแอนนาเขียนใน *Rex Siamen Sium หรือ พระเจ้ากรุงสยาม* (ค.ศ. ๑๙๕๒) ว้างงานของแอนนาเป็นดังกระเจกเงาที่ส่องให้รู้จักตนเอง ธเนศ อาภรณ์สุวรรณอ่านงานของแอนนาในฐานะที่เป็นงานเขียนสตรีนิยมในบทความของเขาเรื่อง “แอนนา กับ มาร์กาเรต : เฟมินิสต์ในราชสำนักสยาม” (ค.ศ. ๑๙๙๙) ส่วนไกรฤกษ์ นานา และปาริณทร์ เครือทองแสดงหลักฐานในงานของพวกเขาเรื่อง *สายลับวังหลวง และโลกมายาของแอนนา เลียวโนเวนส์* (ค.ศ. ๒๐๐๔) ที่ชี้ว่าแอนนามีบทบาทมากไปกว่าการเป็นเพียงครูสอนภาษา นิตกร จิรัฐติกาลกิจเขียนบทความออนไลน์ “เขียน-สยาม”: จากนิราศของสุนทรภู่สู่บันทึกของหม่อมแอนนา” (ค.ศ. ๒๐๑๐) โดยมองงานของแอนนาในฐานะเป็นการเขียนความรู้เกี่ยวกับสยามขึ้นมาให้สามารถรับรู้ในเชิงประจักษ์ได้ตามมาตรฐานของชาวตะวันตก สยามในนั้นจึงมีความ “เป็นอื่น” ไปโดยปริยาย และนิธิ เอียวศรีวงศ์เขียนคอลัมน์ “ไทยคดีศึกษาของหม่อมแอนนา” (ค.ศ. ๒๐๑๑) ว่าหากอ่านงานของแอนนาในฐานะงานเขียนยุคก่อนการสร้างมาตรฐานทางความรู้มากำกับความรู้และความคิดก็จะพบข้อมูลน่าสนใจ เช่นเรื่องศิลปวัฒนธรรม เป็นต้น

ดูข้อเสนอของธงชัย วินิจจะกูลในการปาฐกถา “ประวัติศาสตร์อันตราย” ในอุษาคเนย์ (ในการประชุมวิชาการ *อาเซียน: ประชาคมในมิติวัฒนธรรม ความขัดแย้ง และความหวัง* จัดโดยศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร วันที่ ๒๔ มีนาคม ๒๕๕๕) ที่ชี้ถึงความต่างกันระหว่างประวัติศาสตร์ที่เป็น “ความเชื่อ-อัตลักษณ์” กับที่เป็น “ความรู้” และข้อเสนอของเขาว่าเรา (สังคมไทย) น่าจะเรียนรู้ อยู่ และจัดการกับประวัติศาสตร์อย่างไร ได้ที่ <http://prachatai.com/journal/2012/03/39854> และดูเพิ่มเติมเกี่ยวกับกำเนิดและโครงเรื่องหลักของประวัติศาสตร์ไทยได้ที่ Thongchai Winichchakul. (2011). *Siam's Colonial Conditions and the Birth of Thai History*. In *Southeast Asian Historiography Unravelling the Myths: Essay in Honour of Barend Jan Terwiel*. edited by Volker Grabowsky. (Bangkok: River Books). p. 20-41.